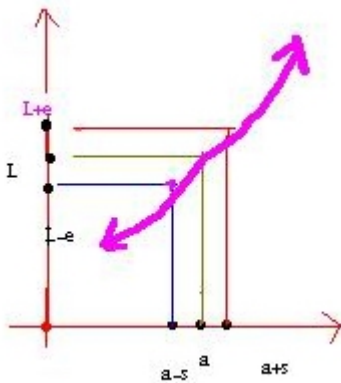

حد

تعريف 4 - 1 : فرض کنید $f(x)$ تابعی باشد که در تمام نقاط يك بازه باز مانند I که شامل عدد a ، بجز احتمالاً " در خود a ، تعريف بشود .
حد $f(x)$ وقتی x به سمت a میل میکند برابر L است و می نویسیم :

$$\lim_{x \rightarrow a} f(x) = L$$

اگر به ازای هر $\varepsilon > 0$ هر قدر کوچک ، عدد مثبتی چون δ وجود داشته باشد که :
 $|f(x) - l| < \varepsilon$, $0 < |x - a| < \delta$

تعريف 4 - 2 : حاکی است که وقتی x به سمت عددی مانند a میل کند مقادیر $f(x)$ به سمت حدی چون L میل میکند اگر با انتخاب x به اندازه کافی نزدیک به a ، با شرط $x \neq a$ بتوان قدر مطلق اختلاف بین $f(x)$ و L را به قدر دلخواه کوچک کرد .

توجه به این نکته مهم است که در تعریف فوق از مقدار تابع $f(x)$ برای $x = a$ چیزی گفته نشده است یعنی برای وجود

$$\lim_{x \rightarrow a} f(x)$$

حتی لازم نیست که تابع برای $x = a$ تعریف بشود .

یک تعبیر هندسی تعریف 4 - 1 برای تابعی چون $f(x)$ در شکل فوق نمایش داده شده است .

تنها بخشی از نمودار تابع که نزدیک نقطه به طول $x = a$ است در شکل نشان داده شده است چون f لزوماً در a تعریف نمی شود نقطه ای بطول L روی نمودار وجود ندارد . مشاهده کنید که وقتی x روی محور افقی بین $a - \delta$ و $a + \delta$ قرار داشته باشد ، $f(x)$ روی محور قائم بین $L - e_1$ و $L + e_1$ واقع می شود . بعبارت دیگر ، با محدود کردن x روی محور افقی بین $a + \delta_1$ و $a - \delta_2$ ، میتوان $f(x)$ را روی محور قائم بین $L - e$ و $L + e$ محدود کرد بنابراین :

$$0 < |f(x) - L| < \varepsilon , |x - a| < \delta$$

مثال 1 : فرض کنید تابع $f(x)$ به معادله $f(x) = 4x - 1$ تعریف شده باشد . اگر

$$\lim_{x \rightarrow 3} f(x) = 11$$

مقدار δ را برای $e = 0.01$ پیدا کنید بطوری که :

$$|f(x) - 11| < 0.01 , 0 < |x - 3| < \delta$$

حل :

$$|f(x) - 11| = |(4x - 1) - 11| = |4x - 12| = 4|x - 3|$$

$$4|x - 3| < 0.01 , 0 < |x - 3| < \delta$$

$$|x - 3| < 0.0025 , 0 < |x - 3| < \delta$$

با فرض $\delta = 0.0025$ داریم :

$$|(4x - 1) - 11| < 0.01 , 0 < |x - 3| < 0.0025$$

در این مثال بعنوان δ مورد نظر ، می توانیم بجای 0.0025 هر عدد مثبت کوچکتر از 0.0025 را هم انتخاب کنیم یعنی اگر $0 < \delta < 0.0025$ و عبارت

$$|(4x - 1) - 11| < 0.01 , 0 < |x - 3| < 0.0025$$

برقرار باشد ، آنگاه وقتی که $0 < |x - 3| < \delta$ ، $|(4x - 1) - 11| < 0.01$ ،

زیرا اگر x در نامساوی $0 < |x-3| < \delta$ صدق کند ، آنگاه در نامساوی $0 < |x-3| < 0.0025$ نیز صدق میکند .

مثال 2 : با استفاده از تعریف 1 - 4 ثابت کنید که

$$\lim_{x \rightarrow 11} (4x-1) = 11$$

حل : نخستین شرط تعریف این است که به ازای هر عدد متعلق به یک بازه باز که شامل 3 باشد ، بجز احتمالا " 3 ، $4x-1$ معین باشد چون $4x-1$ به ازای همه مقادیر x معین است ، هر بازه باز شامل 3 این شرط را برآورده میکند . حال باید نشان دهیم که به ازای هر $\varepsilon > 0$ یک $\delta > 0$ که وقتی

$$|(4x-1)-11| < \varepsilon , 0 < |x-3| < \delta$$

از مثال 1 می بینیم که

$$|(4x-1)-11| = |4x-12| = 4|x-3|$$

بنابراین می خواهیم وقتی که

$$4|x-3| < \varepsilon , 0 < |x-3| < \delta$$

یا وقتی که

$$|x-3| < \left(\frac{1}{4}\right)\varepsilon , |x-3| < \delta$$

لذا اگر فرض کنیم $\delta = \varepsilon/4$ داریم

$$|x-3| < 4\delta , 0 < |x-3| < \delta\varepsilon$$

به عبارت دیگر ، وقتی که

$$4|x-3| < 4 \times \left(\frac{1}{4}\right)\varepsilon , 0 < |x-3| < \delta$$

وقتی که

$$4|x-3| < \varepsilon , 0 < |x-3| < \delta$$

که از آن نتیجه میشود

$$|(4x-1)-11| < \varepsilon , 0 < |x-3| < \delta$$

با این شرط که $\delta = \frac{\varepsilon}{4}$ و این ثابت میکند که

$$\lim_{x \rightarrow 11} (4x-1) = 11$$

مثال 3 : با استفاده از تعریف 1 - 4 ثابت کنید که

$$\lim x^2 = 4$$

$$x \rightarrow 2$$

حل : چون به ازاي هر مقدار از x ، x^2 معين است ، هر بازه باز شامل 2 نخستين شرط تعريف 1 - 4 را برآورده ميکند .

بايد نشان دهيم که براي هر $\varepsilon > 0$ يك $\delta > 0$ وجود دارد که

$$|x-2| < \varepsilon , 0 < |x^2 - 4| < \delta \quad (6)$$

$$|(x-2)(x+2)| < \varepsilon , 0 < |x-2| < \delta$$

$$|x-2||x+2| < \varepsilon , 0 < |x-2| < \delta$$

$$|x-2| < \frac{\varepsilon}{|x+2|} , 0 < |x-2| < \delta \quad (7)$$

چون ميخواهيم به ازاي تمام مقادير x در بازه I مورد نياز در تعريف 1 - 4 ، داشته

باشيم $|x-2| < \frac{\varepsilon}{|x+2|}$ يك بازه باز خاص براي I اختيار ميکنيم و با کمک آن يك کران

پائين براي $\frac{\varepsilon}{|x+2|}$ به دست ميآوريم . اگر $I \in (1,3)$ باشد که مرکزش 2 و شعاعش 1

است ، آنگاه به ازاي هر

$$x \in I , |x+2| = x+2$$

بعلاوه به ازاي هر

$$x \in I , \frac{\varepsilon}{x+2} > \frac{\varepsilon}{5}$$

پس به ازاي مقادير x در I ، $\frac{\varepsilon}{5}$ کران پائيني براي $\frac{\varepsilon}{|x+2|}$ است ، در نتيجه از اين

کران پائين شعاع بازه I ، کوچکترين را بعنوان δ اختيار ميکنيم يعني δ را کوچکترين

$$\frac{\varepsilon}{5} \text{ و } 1 \text{ در نظر ميگيريم و مي نويسيم } \delta = \min\left(\frac{\varepsilon}{5}, 1\right) \text{ پس}$$

$$|x-2| < \frac{\varepsilon}{5} < \frac{\varepsilon}{|x-2|} , 0 < |x-2| < \delta \quad (8)$$

به شرطي که $\delta = \min\left(\frac{\varepsilon}{5}, 1\right)$ ، از عبارت (8) نتيجه مي شود که به ازاي اين مقدار از δ

، عبارت (7) و عبارت معادل آن (6) برقرارند . براي اينکه اهميت δ را نشان دهيم چند

مقدار ممکن برای ε را در نظر میگیریم . اگر $\frac{\varepsilon}{5} > 1$ یعنی اگر $0 < \frac{\varepsilon}{5} < 1$ یعنی

$$. \delta = \frac{\varepsilon}{5} \text{ می نویسیم } 0 < \varepsilon < 5$$

آنگاه وقتی که $0 < |x-2| < \delta$, $0 < |x-2| < \frac{\varepsilon}{5}$, $|x-2| < \frac{\varepsilon}{|x+2|}$ پس به ازای هر

$0 < \varepsilon < 5$ وقتی که $0 < |x-2| < 1$, $0 < |x-2| < \varepsilon$ و $|x-2| < \frac{\varepsilon}{|x+2|}$ عبارت $0 < |x-2| < \delta$

ایجاب میکند که $x \in I$ و $x \neq 2$.

عبارت $|x-2| < \frac{\varepsilon}{|x+2|}$ معادل است با عبارت $x^2 - 4 < \varepsilon$ بنابراین تعریف 1 - 4

$$. \lim_{x \rightarrow 2} x^2 = 4 \text{ برقرار است}$$

قضیه زیر نشان می دهد که یک تابع نمی تواند در یک زمان به سمت دو حد مختلف میل کند . این قضیه را قضیه یکنائی می نامیم زیرا تضمین میکند که اگر یک تابع حد داشته باشد ، آن حد یکتا است .

قضیه 1 - 4 :

$$\left. \begin{array}{l} \lim_{x \rightarrow a} f(x) = L_1 \\ \lim_{x \rightarrow a} f(x) = L_2 \end{array} \right\} \Rightarrow L_1 = L_2$$

مثال 4 : با استفاده از تعریف حد ثابت کنید :

صورت مساله غلط می باشد .

تمرین :

در تمرینهای زیر $f(x), a, l, f(x) = L$ داده شده اند و برای ε مفروض ز مانی که

$x \rightarrow a$ عددی مانند δ وجود دارد به شرطی که $0 < |x - a| < \delta$, $|f(x) - L| < \varepsilon$

1. $\lim_{x \rightarrow a} (2x + 4) = 10$, $\varepsilon = 0.01$

2. $\lim_{x \rightarrow a} x^2 = 9$, $\varepsilon = 0.005$

3. $\lim_{x \rightarrow a} (x^2 - 2x + 1) = 1$, $\varepsilon = 0.001$

4. $\lim_{x \rightarrow a} \sqrt{x} = 1$, $\varepsilon = 0.002$

5. $\lim_{x \rightarrow a} \frac{x^2 - 4}{2x + 4} = -4$

در تمرینات زیر با استفاده از تعریف حد به ازای هر $\varepsilon > 0$ یک $\delta > 0$ پیدا کنید که

داشته باشیم $0 < |x - a| < \delta$, $|f(x) - L| < \varepsilon$

6. $\lim_{x \rightarrow 4} 2x + 1 = 6$

7. $\lim_{x \rightarrow -1} \left(\frac{x^2 - 1}{x + 1} \right) = -2$

8. $\lim_{x \rightarrow -1} (3 + 2x - x^2) = 0$

9. $\lim_{x \rightarrow a} \sqrt{x+5} = 3$

10. $\lim_{x \rightarrow a} \frac{\sqrt{x}-1}{x+1} = \frac{1}{2}$